

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 10.01.2018 • Kabul Tarihi / Accepted:24.01.2018

Bir Mekân Olarak Bedenin Kontrolü: İkaria'ya Yolculuk*

Nur ŞAHİN

YL Öğrencisi

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

ORCID: 0000-0002-0243-5644

Mail adresi: sahinn.nur@hotmail.com

Öz

İktidar ilişkileri yaşadığımız toplumu düzenler. Bu düzenleme ile iktidar toplum üzerinde kontrol sağlar. Bedenler bu kontrol için son derece önemlidir. Çünkü beden hem bir üretim aracı hem de meşruluk kaynağıdır. Bedenler iktidar için bir araç değil, kontrol edilmek istenen bir nüvedir. Cezalandırma, kontrol için kullanılan araçlardan biridir. Ceza türleri iktidarın toplumdaki yansımalarıdır.

Ütopyalar iktidar ilişkileri ve toplum hakkında fikir verir. Çünkü toplumu etkileyen fikirler ütopyalarda yer alır. Bu çalışmada Etienne Cabet'nin İkaria'ya Yolculuk adlı eseri disipline edici iktidar ilişkileri ve cezalandırma teknolojileri üzerinden ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Biyo-politika, İktidar, Ütopyalar, Etienne Cabet, Suç ve Ceza Mekanizması.

* TSBD 15. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresinde sunulmuş tebliğin geliştirilmiş halidir.

Body Control As A Place: Journey To Ikaria

Abstract

Power relations regulates the world that we live in. In this regulation, power can gain control on society. Bodies are high important fort this control. Because the body is both a means of production and a source of legitimacy. Bodies are not just a mean, they are core which asked for control. Castigating is one of the means are use for control. Types of punishment are reflection of the power on the society.

Utopias give an idea about power relations and society. Because the ideas that influence the society are part of utopias. In this article, Travel and Adventures of Lord William Carisdall in Icaria from Etienne Cabet is examined according to castigating and power relations.

Keywords: *Biopolitics, Power, Utopias, Etienne Cabet, Castigating*

GİRİŞ

Toplumunu kontrol eden ve şekillendiren iktidar, çeşitli formlarda karşımıza çıkar/gizli kalır. İktidarın gizini ve aldığı formları analiz edebilmek için bu iktidar ilişkilerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu yazının amacı Cabet'nin ütopyasındaki iktidar ilişkilerinin ve biyopolitika mekanizmalarının çözümlenmesidir. İnceleme aracı olarak seçilen suç ve ceza mekanizmaları, bize cezalandırmanın adalet ile olan ilişkisinden çok yönetme ve tertibat ile ilgili olduğunu göstermiştir. Suç sınırları ile legal ve illegal olanın ayrımını çizen iktidar, bireylerin hareket sınırlarını da belirlemiş olmaktadır.

İnsanlık Antikçağ'dan başlayarak, günümüze kadar bir yeryüzü cenneti tahayyül etmiştir. Siyasal ve ekonomik sistemlerin adaletsizliğini ve kötülüğünü eleştirerek daha adil ve insanca olduklarını düşündükleri ütopyalarını kurgulamışlardır. Ütopyalar, yalnızca 'olmayan', 'en iyi yer'in ve geleceğe ait bir toplumun hayalinden ibaret değildir. Aslında ütopyalar büyük oranda 'bugünü' biçimlendirmek, bugünün kötü attığı tüm köşelerini törpülemek istemektedirler. Ütopyalar da ideolojiler gibi yaşamı kuşatmakta ve onu statik hale getirmektedir. Çünkü yarattığı 'en iyi'nin korunmasını arzulamaktadırlar.

İnsanın kaderinin mutsuzluk olmadığı savından hareketle ütopyasını kurgulayan Cabet, toplumların kötü örgütlenmelerinin kaynağının eşitsizlik olduğunu düşünmektedir. Ona göre, kötülük yok edilmeli eşitsizlik yerine eşitlik geçmelidir. Buna koşut olarak ütopyasında *İkaria* ülkesine yolculuk yapan Aristokrasi savunucusu (ki zaten kendisi de Lord olan William Carisdall) *İkaria*'daki düzene hayran kalır ve Aristokrasi üzerine olan fikirleri değiştirir. *İkaria*'nın biyopolitik çözümlenmesi¹ ise bize eşitlikçi ütopyalarda bile iktidarın yaşama yön verdiğini ve bireyleri kontrol ettiğini göstermektedir. Bilhassa suç ve ceza mekanizması, somut bir hapisane veya kapatılma alanları olmaksızın toplumun bir kapatılma alanı haline nasıl gelebileceğini göstermektedir. Çalışmamız bu eksen üzerinden ilerleyecektir.

ÜTOPYA NEDİR VE İKARIA'DA KURULAN HAYAT NASIL İŞLEMEKTEDİR

Ütopya sözcüğü, "hiçbir yer" anlamına gelen 'outopia' ve "iyi yer" anlamına gelen 'eutopia' sözcüklerinden oluşmaktadır. 'Ütopyanın içkin olarak taşıdığı anlamı insanlığın refahı güvenliği ve mutluluğu için idealize edilmiş en iyi toplumsal düzen olarak özetlemek doğru olacaktır.'² Ütopyanın kavramsal olarak ortaya çıkması coğrafi keşifler ve hümanizmin etkilerinin görüldüğü Rönesans dönemine denk düşer. Kavramı ilk olarak kullanan 1516 yılında *Ütopya* adlı eseri

¹ Biyopolitik çözümlenme, iktidar ilişkilerinin yalnızca siyasi iktidar bağlamında ele alınmayıp günlük hayatta, bireyler arasında da nasıl yeniden üretildiğini görmemizi sağlayacaktır. Egemen ideolojinin günlük hayatımızı düzenlerken nasıl görünmez olduğunu farketmemizi sağlayacaktır.

² Nilnur Tandoğmuş, *Ütopya: Antik Çağ'dan Günümüze "Mutluluk Vaadi"*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013, s.18

yazan Thomas More'dur. Ütopyalar içerisinde, insanlık için sonsuz bir mutluluğun umudunu taşır. Bu yalnızca hayal edip umut etmekten ibaret değildir. En iyi düzen için gerekli olan değişim ve dönüşümlerin de altını çizer. Ütopya yalnızca yeni bir toplum oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda yazıldığı dönemin ve ait olduğu toplumun izdüşümlerine ulaşmamızı sağlar. Bize o toplumun bir eleştirisini sunar. Bu bakımdan ütopyalar incelenirken ait olduklarını toplum ve dönem, araştırmanın bir parçası olarak ele alınmalıdır. Bu çalışmada incelenen Etienne Cabet'nin *İkaria'ya Yolculuk* adlı eseri 1842 yılı Fransa'sında yazılmıştır. Fransız Devrimi sonrasında doğan ve Napolyon İmparatorluğu koşullarında yaşayan yazar, hayatı boyunca radikal Jakoben bir çizgi izlemiş 1830 yılında gerçekleşen Temmuz Devriminde bir aktivist olarak yer almıştır. Cabet, yaşamı boyunca birçok kez Cumhuriyetçi fikirlerinden dolayı çeşitli cezalar almıştır. Hem yazarın hem de 1830'da başlayıp Bourbon Hanedanını yıkarak yerine liberal bir monarşinin kurulmasına sebep olan Temmuz Devrimi'nin fikirleri bu ütopyaya yansımıştır. Cabet'nin ütopyası, genel anlamda bir Cumhuriyet savunusu ve aristokrasinin eleştirilerini içermekte, eşitlik özgürlük ve kardeşlik vurgusu yapmaktadır.

1789 Fransız Devrimi ardında miras olarak sosyalist toplum fikirlerini bıraktı. Zira devrim, iktidara karşı büyük bir halk kitlesi oluşturma hususunda gelecek nesiller için bir ilham kaynağı oldu. 'Eşitlikçi, özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasını öngören görüşler Fransız Devriminden önce ve devrim sonrasında dile getirilmiyor değildi ama Fransız Devrimi esas olarak mülksüz toplumsal kesimler tarafından değil, yükselmekte olan burjuvazinin önderliğinde köylülerin de desteğini alarak gelişen bir devrim oldu.'³ Devrimi gerçekleştirenler, ortak mülkiyetten ziyade, mülkiyet hakkını güvence altına almayı amaçlıyordu. Aslında 18. Yüzyıl Fransa'sında yazılan ütopyaların ortak sorunsalı büyük toprak sahipleri ile köylüler arasındaki çelişkiydi. Ütopyalardaki toplumsal eleştiriler, tarım üretimindeki sorunlar ve yaşam koşullarının üretkenler için zorluğu üzerine kuruldu. Bu sorunlara çözüm önerisi, tarım ilişkilerinin herkesin refah içerisinde yaşmasına yetecek olan bir üretim ve bölüşüm sistemi tarafından şekillendirildiği bir toplumun kurulmasıydı. 1842 yılında yazılan *İkaria'ya Yolculuk* da bu izleri taşımaktadır. Birçok ütopyada olduğu gibi *İkaria'ya Yolculuk*'ta adından da belli olacağı üzere, ada ve yolculuk teması vardır. Yolculuğu yapan kişi bir Lord; burada yine yazarın Aristokrasi-Cumhuriyet karşılaştırmalarından birini görüyoruz. En iyi yönetim şeklinin Aristokrasi olduğunu düşünen Lord, *İkaria*'da gördüklerinden çok etkileniyor ve Aristokrasi ile yönetilen kendi ülkesinin ne kadar aciz olduğunu anlıyor. *İkaria*'da yaşadığı tecrübeler fikirlerinin değişmesine sebep oluyor.

İkaria, yüz eyaletten oluşuyor. Eyaletlerin toprak büyüklükleri ve nüfusları aynı. Eyaletler az-çok eşit on komünden oluşuyor. Eyalet kenti eyaletin tam ortasında

³ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988, s.2734

komün kenti de komünün tam ortasında yer alıyor.⁴ Bize Thomas More'un ütopyasını hatırlatacak bir bilgi olarak *İkaria*'da bir kenti incelemek diğer kentleri incelemekle eşdeğerdir; çünkü kentlerin yaşam standartları birbiriyle aynıdır. Komünlerde köyler ve çiftlikler bulunmaktadır. Ütopyada bütün kötülüklerin, savaşların, yıkımların ve eşitsizliklerin sebebi olarak özel mülkiyet görülüyor, bundan dolayı para mefhumuna yer verilmiyor. *İkaria*'da üretim ulusal atölyelerde ulusal işçiler tarafından yapılmaktadır ki toplumda herkes çalışmakla mükelleftir. Belli alanlardaki üretim fazlası ihtiyaç bölgelerine yollanmakta ve refah herkesçe eşit bir şekilde tesis edilmekte hiçbir yerde açlık ve sefalet görülmemektedir. *İkariyalılar* bu hizmetlerini 'Monarşi hizmetleri satar Cumhuriyet ise bedava sunar' diyerek anlatmaktadırlar.

Halk, kendilerini ilgilendiren kararları hep beraber almaktadır. Anayasayı ve yasaları 'ulusal meclis' hazırlamaktadır. Temsilcilerin kimler olacağı, olası bir durumda görevden alınıp alınmayacağına halk karar vermektedir. Seçimle belirlenen vekillerin görevleri geçicidir, sorumludurlar ve azledilebilirler. Bu politik örgütlenmeyi 'Demokratik Cumhuriyet ve Saf Demokrasi' olarak tanımlamaktadırlar. Amaçları da genel ve mutlak eşitliktir. Ulusal meclis cumhuriyeti oluşturan bin komünden her birinin iki vekil göndermesiyle oluşturulur. Yarıyı her yıl yenilenir. Halkın egemenliğini temsil eder. Vekiller ulusal sarayda barınırlar. Fakat bu sarayda asker, nöbetçi ya da silah bulunmamaktadır. Vekillerin yaşam standardı hiç kimseden üstün ya da farklı değildir. Vekillik de diğer meslekler gibi bir meslektir ve geçicidir. Sağlık, yemek, ulaşım, giyecek vb. ihtiyaçların görülmesinden sorumlu olan komiteler de bu saraydadır. Sarayda yasalar görüşülmektedir ve halk dilediği zaman bu toplantılara katılabilmektedir.

Ulusal meclisin bir başkanı vardır fakat görevi moderatörlük gibidir. Temsilcilerin herhangi bir davetini reddetmesi isyan anlamına gelir ve ulusal meclis hemen onu azledip yargılanmasını sağlar. Görüşülen tüm meseleler halkın katılımına açıktır. 'Halkın selameti için bir işin gizli görüşülmesi gerek' iddiasını tiranların yalanları olarak kabul ederler. Kendi ülkelerindeki devrim öncesinde temsile dayalı bir hükümet olduğunu ve bunun *kaba bir gücü* olduğunu esasen Aristokratların çıkarlarını gözeten bir *terör yasasından* başka bir şey olmadığını düşünürler. Ulusal meclisin oyladığı en önemli yasaları onaylayan ya da geri çeviren bir Yüksek Meclis vardır. Eyalet Meclisleri ise komünler tarafından seçilen yüz yirmi vekilden oluşur. Esasen Ulusal Meclise bağlıdır, görevi eyaletin bütün komünlerinde yasaların uygulanmasını sağlamaktır. Üyelerinin yarıyı her yıl yenilenir ve on beş komiteden oluşur tartışmalar halka açıktır. Cumhuriyet her yıl, halkın beslenmesi, barınması, giyinmesi vb. ihtiyaçları için üretilmesi gereken her şeyi saptar. Bunlar ulusal atölyelerde, ulusal işçiler tarafından imal edilir. Ürünler ulusal mağazalarda depolanır. Herkes ulusal işçidir ve Cumhuriyet için

⁴ Etienne Cabet, *İkaria'ya Yolculuk*, çev. Ela Güntekin, Maide Selen, Say Yayınları, İstanbul, 2012, s.52

çalışır. Erkek ve kadınlar istedikleri meslek, sanat ya da iş kolunda çalışabilmektedirler. Bütün sağlıksız ve pis işleri makineler yaptığı için insanlar çalışırken yorulmaz ve çalışmak günlük hayatın önemli bir zaman dilimini kapsamaz. Çalışma saatleri kışın altı saat, yazın yedi saat olarak belirlenmiştir.

Her yıl her meslek için gerekli olan işçi sayısını istatistiklerle saptayan Cumhuriyet her komün için bir liste yayınlar ve on sekiz yaşındaki gençler bir seçim yapar. Bu tören ‘işçiliğin doğuşu’ olarak kutlanır. Kırlarda ikamet eden tarımla uğraşanlar kentlilerin yararlandığı her şeyden yararlanabilirler, yaşam standartları arasında hiç fark yoktur. Çiftçi olmak isteyenler, mevsimsel olarak ne zaman ne ekileceğini, tarım araçlarını kullanmayı ve hammaddelerin ürünlere dönüştürülmesini öğrenirler. Her çiftliğin bir toprak istatistiği bulunur ve çiftçiler buna uygun üretim yapar. Her komünden toplanan ürünler dağıtım için yeniden toplanır ve eksiği olan komünlere ürün fazlası gönderilir. Ürün fazlaları aynı zamanda ticaret yapmak için de kullanılır. Ticaret değiş-tokuş usulü ile yapılır. Müttefikleri olan ülkelerden nelerin alınacağına ve nelerin verileceğine ulusal meclis karar verir. Özel sektöre ait hiçbir iş örgütlenmesi yoktur. Her şey Cumhuriyet’in atölye ve mağazalarında üretilir ve ihtiyacı olanlara dağıtılır. Halk bunları ortaklaşa işletir ve kazancını ortaklaşa bölüşür. Yani, ortak mülkiyet vardır ve para kullanılması yasaktır.

‘18. Yüzyıl boyunca ortaya atılan toplum eleştirisi ve ütopyalar arasında, var olan mülkiyet ilişkilerinin eleştirisinden yola çıkan iki ana akım seçilebilir. Bunlardan birincisi, özel mülkiyeti ortadan kaldırmayı hedeflemiyor, ama toplumsal alanda var olan mülkiyeti eşitlik ilkesi çerçevesinde yeniden paylaştırmayı öngörüyordu. Daha radikal olan ikinci akım ise, özel mülkiyeti tamamen ortadan kaldırmayı ve komünist bir toplum kurmayı hedefliyordu.’⁵ Tıpkı Cabet’in ütopyası gibi. Cabet ütopyasında sınıfsız bir toplum kurmayı hedeflemişti. İkarıya’nın toplumsal örgütlenmesi herhangi bir sınıf veya hiyerarşiye tabii değildir, aynı zamanda yönetici elit de bulunmamaktadır. Fakat İkarıya’ya özgü bir soyluluk kavramı vardır. Soylular ünlü ve tanınmış vatandaşlardır, buna doğuştan sahip oldukları için soylu kabul edilmezler. Soylu olarak kabul edilenler, büyük buluşları ve hizmetleriyle herkese yarar sağlayarak öne çıktıkları için soylu olarak kabul edilirler ve onlara saygı duyulur. Emek örgütlenmesi içerisinde de kadınlar ayrıksı durmaz. Erkeklerle aynı şart ve imkânlarla sahiplerdir. Yemek, temizlik gibi işler komiteler tarafından yapıldığı için kadınlar toplumda ikincil bir konuma itilmemiştir. Zira kamusal alan özel alan ayrımı da yapılmamıştır.

Yazarın fikirleri ile 18. Yüzyıl Fransa’sından alınan miras, ütopya içerisinde bir hayatı yeniden kuruyor, yeni bir insan tasarımı yapıyor. Bir bütün olarak ütopya ülkesinin ve yeni tasarımın nasıl işlediğini anlamak için biyopolitika iyi bir araç niteliğindedir. Biyopolitika, toplumun yönetimi ve hayatın en atomik alanlarının düzenlenmesi ile ilişkilidir. Ana sorunsalı hayatın tertibatı ve bu süreçte hangi

⁵ Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, s.2735

hayatın daha değerli veya yaşamaya değer olarak nitelendirildiğidir. Ütopya içerisindeki hayatın nasıl kurulduğu ve düzenlendiği buradan hareketle incelenebilir.

ÜTOPYA VE BİYOPOLİTİKA İLİŞKİSİNİ NASIL KURMALI?

Biyopolitik mekanizmaları çözümlenmek, iktidar ilişkilerinin günlük hayata nasıl sızdığını görmemize, günlük yaşantımızda ideolojinin nasıl görünmez olduğunu fark etmemize yardımcı olmaktadır. Biyopolitika 20. Yüzyıl itibarıyla tartışılmaya başlanan bir kavramdır. Biyopolitika ve biyoiktidar dediğimizde yalnızca yönetsel bir edim aklımıza gelmemelidir. İktidarı bir güç ilişkisi olarak tanımlayan Michel Foucault, iktidarın en uç noktalarda öznel hayatları ortadan kaldırma yetkisine sahip olduğundan bahseder. İktidar, hayat ve ölüm üzerinde düzenleme yapma yetkisine sahiptir. İktidar ilişkilerinin incelenmesinde amaç baskı veya zoru ortaya çıkarmaktan ziyade yönetme ve yönlendirme olgularının keşfedilmesidir. Foucault'nun temel sorunsalı iktidarın ne olduğunu anlamak ve bu iktidar ilişkilerinin çözümlenmesidir. Çalışmamız da bu eksen üzerinden devam edecektir.

İktidar ilişkilerinin yalnızca baskılayıcı ve yasaklayıcı bir işlevi yoktur bunların yanında bir de üretici olmak gibi bir özelliği vardır. İktidar hakim olacağı mekana yalnızca dışsal bir etkiye sahip değildir, aynı zamanda onu kurmaktadır. Teker teker bedenler ve bir bütün olarak nüfus bu mekânın en önemli parçalarıdır. İktidar için kendini tesis etmenin ve yeniden üretmenin mekânı bedenlerdir ve bir mekân olarak bedenin kontrolü bu hususta önemlidir. Yaşamın yeniden üretimi de insanın elinde olduğu için iktidar beden üzerinden yaşamın yönetimini gerçekleştirir. Zira insan, biyo-materyal, üretim aracı ve meşruluk kaynağıdır. 'Fakat beden aynı zamanda siyasal bir alanın içine de doğrudan dalmış durumdadır; iktidar ilişkileri onun üzerinde doğrudan bir müdahale meydana getirmektedirler; onu kuşatmakta, damgalamakta, terbiye etmekte, ona azap çektirmekte, onu işe koşmakta, törenlere zorlamakta, ondan işaretler talep etmektedir.'⁶Yaşamın yönetimi bedenin yönetimini önceler. Bir mekân olarak ele alınan bedenin terbiyesi, bedenlerin üretken ve itaatkâr olmasını amaçlar niteliktedir.

Beden üzerinde hakimiyet kuran iki tür iktidar vardır. 17. Yüzyıla ait egemen iktidar modelinde iktidar bireyleri formatlayarak bedeni disipline etmektedir. Fakat 19. Yüzyıldan itibaren karşımızda farklı bir iktidar modeli vardır. Bu iktidar modeli tek tek bedenleri değil bir tür olarak insanın, yani toplumun yönetimini amaçlamaktadır. Bu iki farklı iktidar modeli, cezalandırma teknolojilerinde bir ayrımı karşımıza çıkartmaktadır.

⁶ Michel Foucault, **Hapishanenin Doğuşu**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınevi, Ankara, 2017, S.63

Egemen iktidarın ayırt edici özelliği yaşam ve ölüm üzerindeki hakkıdır. Egemen iktidar, ölüm üzerinde doğrudan hak sahibi olabilmektedir. Bu hak, hükümdarın korunması ve devamlılığının sağlanması için kullanılmaktadır, işlenen suçlar da bizzat hükümdarın kişiliğine karşı işlenmiş olarak kabul edilmektedir. Yaşam ve ölüm üzerindeki hak, öldürme ile yaşamasına izin verme olarak gerçekleşmiştir.⁷ ‘Bu evrede cezalandırma pratiği pragmatik olarak egemenlik ilkesini tehdit eden kişinin bedenine yönelik aşırı bir şiddet uygulaması şekline bürünmüştür.’⁸ Fakat günümüzde iktidar mekanizmaları derin bir dönüşüm yaşamıştır. Baskı, düzenleme ile harmanlanmıştır. ‘Ölüm hakkı o andan itibaren yaşamı yöneten bir iktidarın gerektirdiklerine doğru kaymaya ya da en azından bunlara dayanmaya ve bunların taleplerine uymaya yönelecektir.’⁹ Artık ölüm üzerindeki hak, yaşamı yönetmeyi ve düzenlemeyi amaçlayan bir iktidarın tamamlayıcısı olarak görülmektedir. İşlenen suçlar hükümdarın kişiliğine karşı değil, kamusal çıkarı zedeleyen ve tehlike arz eden eylemlerden oluşmaktadır. Öldürmenin ötesinde yaşamı kuşatan iktidar teknolojileri yaşamı bu şekilde yeniden üretir ve işletir. ‘İktidarın yeni bir biçimi tarafından git gide daha fazla tamamlanarak hayatı yönetir, korur, geliştirir ve besler.’¹⁰

‘Böylesi bir iktidar, nitelenmek, ölçmek, değerlendirmek, hiyerarşiye sokmak durumundadır, öldürücü canlılığıyla ortaya çıkmak değil; onun işi itaatkâr uyuklarla hükümdarın düşmanlarını birbirinden ayıran çizgiyi çizmek değil, normlar çerçevesinde dağıtımlar yapmaktır.’¹¹ Kapatma, hapsedme pratikleri, ıslah etme pratiklerine dönüşmeye başlamıştır. İktidarın normalleştirme süreci norm-dışı kalanların yeniden üretici ve itaatkar olmalarını sağlayacak şekilde işlemektedir. Fakat ölüm üzerinde düzenleyici gücü olan iktidar tamamen tarih sahnesinden silinmemiştir. Ölüm hakkı da artık hayatı sürdürmek ve yönetmek isteyen iktidarın tabiiyetine girmiştir.

İKTİDAR VE CEZALANDIRMA PRATİKLERİ İLİŞKİSİ

İktidar ilişkilerinin dönüşümü ile cezalandırma teknolojilerinin dönüşümü arasında diyalektik bir ilişki vardır. Birbirlerine eklenerek ve birbirlerini etkileyerek dönüşmüşlerdir. Suç ve cezalandırma mekanizmasındaki dönüşüm hüküm edimi yani iktidar ilişkilerindeki dönüşüm ile ilişkilidir. Egemen iktidar modelinden farklı olarak, disipline edici iktidarın hayatı koruyup onu yeniden üretmesi, cezalandırma teknolojilerinde de söz konusu olmuştur. Hayatı sonlandırabilme iktidarı, artık onu çepeçevre sarma, yeniden üretme ve

⁷ Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016, s. 97

⁸ Alev Özkazanç, **Biyopolitik Çağ’da Suç ve Cezalandırma:Denetim Toplumunda Neoliberal Yönetimsellik**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi GETA Tartışma Metinleri, No:104, 2007, s.2

⁹ Michel Foucault,2016,s.97

¹⁰ Thomas Lemke,**Biyopolitika**,İletişim Yayınları,İstanbul,2016,s.55

¹¹ Michel Foucault,2016,s.103

yönlendirme amacı taşımaya başlamıştır. 17. Yüzyılda tanık olunan azap çektirmeye yönelik ve halkın izlemeye zorlandığı idam cezaları suçun beden üzerinde cisimleşmesine sebep olmaktadır. Azap çektirmenin görselliği, önemsiz sayılabilecek bir yasa ihlalinin bile cezaya maruz kalacağı bilincini, izleyici olan halkın zihninde oluşturmanın yanında, şiddet uygulayan iktidarın dehşetinin hissedilmesini amaçlamaktadır. Azap çektirmenin amaçlarından biri, suçun suçlu tarafından kabulü ve itirafıdır. İtirafı bu denli önemli yapan şey ise, halka verilmek istenen ‘ibretlik’ mesajın bir parçası olması ve egemen ideolojinin bu itirafı yeniden üretiliyor, halk tarafından yeniden öğreniliyor olmasıdır. Bu tarz ‘düzmece söylemler’ adaletin gerçek üzerinde temellenmesini sağlıyordu.¹²

Bu törenlerin olmazsa olmaz tarafını oluşturan halk bu seyirlik işkenceye tanık olmak durumundaydı. Fakat Foucault’nun *Hapishanenin Doğuşu* kitabında birçok örnekle gösterdiği gibi 18. Yüzyıl halkın tanık olmaya karşı direnç gösterdiği bir dönüm noktası olma özelliğini taşıyordu. Suç ve ceza arasındaki orantısızlıklara tanık olan halk kendini suçluyla bir hissetmeye başlamıştı. ‘Ama özellikle –ve bu sakıncalar işte bu noktada siyasal hala gelmekteydiler- halk en çok, suçu iğrenç ve iktidarı yenilmez olarak gösterme durumunda olan bu ayınler esnasında kendini cezaya çarptırılanlara yakın hissetmekteydi; kendini en çok bu anlarda, tıpkı mahkûmlar gibi ne dengesi ne de ölçüsü olan yasal bir şiddetin tehdidi altında hissetmekteydi.’¹³ Tarihsel olarak yeni bir üretim tarzının hâkim olması da bu dönüşümün diğer bir sebebidir. İnsanın nefes alan bir üretim aracı olması hayatından bu kadar kolay vazgeçilmemesine sebep olmuştur. ‘Ve 18. Yüzyıl ile 19. Yüzyıl ıslahatçıları, infazcılarının sonuçta halkı yalnızca korkutmakla kalmadıklarını unutmayacaklardı. Bu ıslahatçıların ilk feryatlarından biri bunların kaldırılması yönünde olmuştur.’¹⁴ 18. Yüzyıl ile birlikte azap çektirme isyan ettirici bulunmaya başlanmıştır. Ceza adaletine sinmiş olan bu intikam arzusu yerine, cezalandırmanın oturtulması gerektiği fikri hâkim olmaya başlanmıştır. ‘Resmolan hiç kuşkusuz, mahkûmların insanlığına karşı yeni bir saygıdan çok – hafif cezalarda bile azap çektirme henüz sıklıkla kullanılmaktadır- daha becerikli ve daha incelmış bir adalete, toplumsal bünyeyi daha sıkı bir şekilde kuşatan bir cezalandırmaya doğru olan eğilimdir.’¹⁵ Artık ceza-ödetme tartışması yerini, ceza-yarar tartışmasına bırakmıştır. Ceza ne ölçüde topluma karşı yapılan kötülüğü, suçu onarırsa o ölçüde yararlı olacaktır.

Cezalandırma sistemlerindeki dönüşümlerde görüyoruz ki savaş hukuku pratiği yerini ‘meşru şiddet’ uygulayan modern devlete bırakmıştır. ‘18. Yüzyıl sonunda gündeme gelen ve batıdaki modern ceza formuna damgasını vuran gelişme ise egemenlik ilkesini reddetmeksizin sosyal düzen ve yasa kavramlarını, egemenin keyfi ve aşırı somutluğundan sıyırmaya çalışan klasik ceza hukuku

¹² Michel Foucault,2017,s.117

¹³ Michel Foucault,2017,s.112

¹⁴ Michel Foucault,2017,s.113

¹⁵ Michel Foucault,2017,s.131

kuramlarının gelişmesi olmuştur.¹⁶ Elbette ceza ile şiddet edimi farklı olgulardır. Açık bir şiddet hali olan savaş eşitler arasındayken, ceza eşitsizliği yeniden üretir ve meşruluğunu bu eşitsizlikten alır. ‘Cezalandırdığınız şeye önce diz çöktürmüş olmanız gerekir –lakin bu sert ifade aldatıcı olmasın, bir tahakküm pratiğinin asıl hedefi can yakmak değil eylemi ve iradeyi kendine tabi kılmaktır; nitekim açık şiddete dönüşme imkânı her durumda ima ediliyor olmasına karşın, şiddet marjdadır ve genellikle ertelenir.’¹⁷ Suç, artık yasaya karşı işlenen bir ihlal olarak tanımlanmaktadır. ‘Güvenlik teşkilatındaki gelişmelerle, yargı sistemleri ve kanunnamelerdeki yeniliklere paralel olarak modern hapishanenin doğuşu uluorta infaz edilen kanlı ceza gösterilerine çok daha az düşkün olan yeni bir toplumsal düzenin hayata geçirileceğinin sinyallerini vermiştir.’¹⁸ Hapishaneler ile birlikte cezanın amacı suçun karşılığını vermekten ziyade ıslah etmek olmuştur. Cezalandırma yöntemi de suçun beden ile bütünleştirilmesinden, tehlikeli, uygunsuz davranışların gözetimine evrilmiştir. ‘Hapishanenin modern cezalandırma modeli olarak hâkimiyetini tesis edişi iki yüzyıl süren gerilimli bir ilişkinin sonucunda suç ve ceza kavramlarının temsil ettiği hukuki egemenlik söyleminin nihayet disiplinler iktidar pratikleri tarafından içerilerek dönüştürülmesi anlamına gelir.’¹⁹

Bu değişimler sonucu görülüyor ki acı çektirmeye ve bir noktada diğer insanlar için ‘ibretlik’ bir korkutma barındıran beden, cezanın yeniden üretildiği mekân olmaktan çıkmıştır. 18. Yüzyıl sonu ve 19. Yüzyıl başı itibariyle yeni bir cezalandırma teknolojisi söz konusu olmaktadır. Teatral ölümler son bulmuştur artık. Dönüşümün gebe kaldığı bu değişim, bir takım iç içe geçmişlikleri içerisinde barındırır. Ceza-beden ilişkisi yani cezanın suçlunun bedeninde var olması tamamen ortadan kalkmamıştır. Hapishanelerde mahkûmların işgücü olarak kullanımı, kürek mahkûmluğu, sürgün gibi cezalandırmalar da elbette bedenle ilişkili cezalandırmalardır. ‘Fakat ceza-beden ilişkisi azap çektirmeye yönelik olanlardakilerle aynı değildir.’²⁰ Söz konusu olan bazı haklardan mahrum bırakmaktır ve müdahale etmektir. Cezalandırma, acı çektirmeye dayalı fiziksel cezalandırmadan bazı haklardan yoksun bırakmaya geçmiştir.

‘Demek ki fizik cezanın büyük seyirlik unsur olmaktan çıkması 19. Yüzyıl başında gerçekleşmiştir; bedene azap çektirilmemekte, acının sahnelenmesi artık ceza kapsamından çıkarılmaktadır. Azap çektirmenin ortadan kalkması 1830-1848 arasında tamamen yerleşik hale gelmiş olarak kabul edilebilir.’²¹ Cezanın gösteri mahiyeti yerini yönetim edimi olma haline bırakmıştır. Hatta cezanın ve

¹⁶ Alev Özkazanç, s.2

¹⁷ Özkan Agtaş, Ceza ve Adalet, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.108

¹⁸ Mitchel P. Roth, **Göze Göz: Suç ve Cezanın Küresel Tarihi**, çev. Barışhan Erdoğan, Can Yayınları, İstanbul, 2017, s.174

¹⁹ Alev Özkazanç, s.2

²⁰ Mitchel Foucault, 2017, 43

²¹ Mitchel Foucault, 2017, s.47

ölümün mahremligi, halka açık cezaların, şiddeti toplumda alevlendirdiği ve normalleştirdiği tartışmalarının doğmasına sebep olmuştur. 'Bu olgudan ötürü adalet artık, infaza eklenmiş olan şiddeti halkın önünde üstlenmekten vazgeçmiştir.'²² Yeni cezalandırma teknolojisi bir nevi yeniden-eğitim sürecidir. 'Suçlunun topluma kazandırılması' esasen tehlike arz edebilecek yanlarının törpülenmesi ve itaatkâr hale gelmesi anlamına gelmektedir. Mahkûmların vücutlarında onların cezalandırılmış olduğunu herkesin anlamasını sağlayan kızgın damgalar yerini, 'mahkûm olma' sıfatına bırakmıştır. Foucault, cezalandırma teknolojisindeki bu değişimi fail değişimise de amaç değişmiştir diyerek yorumlamaktadır. 'Cezalandırılan unsurun biçimsel tanımından çok niteliği, cinsi ve bir bakıma özü değişmiştir.'²³ Celladın yerini alan doktorlar, psikiyatrlar hapishanelerde faile eşlik etmektedirler. Yasal cezalandırmalar yalnızca suça ve yasa ihlallerine değil bireylere de müdahale eder bir niteliğe sahiptir. Bu yeniden-eğitim sürecinde suçluyla birlikte suçlunun ruhu da yargılanmaktadır. Artık aranan yalnızca suça hangi cezanın verileceği değil aynı zamanda en uygun ıslah etme yönteminin ne olduğudur. Cezalandırmanın insanileşmesi, insanın tanınması ve bilginin kullanımı ile doğrudan ilişkilidir.

İKARIA'NIN PARMAKLIKSIZ ISLAHEVİ

İkaria'ya Yolculuk ütopyasında yaratılan komün toplumlarında cezalar günümüzde rastladığımız cezalardan oldukça farklılık göstermektedir. *İkaria*'da hırsızlık, cinayet, sahte para, şiddet gibi suçlar yaşanmamaktadır. Toplumun en alçakça bulduğu suç ise iftiradır. *İkaria*'da cezalandırmalar için hapishaneler bulunmamaktadır. Tıpkı 19. Yüzyıl itibariyle gördüğümüz disiplinci iktidar ile birlikte dönüşen cezalandırma sistemlerinde olduğu gibi *İkaria*'da da cezalar, bazı haklardan mahrum bırakma ve bazı kamu alanlarından uzaklaştırma, evlerden uzaklaştırma gibi cezalar buna eşlik etmektedir. Fakat müdahale, üstü örtük bir şekilde yapılmaktadır. Hatta iktidarın topluma ve bireylere olan müdahaleleri öyle içselleştirilmiştir ki, bireyler egemen ideolojinin birincil üreticisi durumundadırlar. Yargının amacı öz eleştiri ve öz denetimdir. Zira ütopyada yasalara uygunsuzluğu tespit etmek için herhangi bir polis teşkilatı yoktur çünkü herkes polise dönüşmüştür. Aynı zamanda iktidar da cisimleşmemiştir, toplumda belli bir siyasal iktidar bulunmamaktadır. Toplumca kabul edilmiş bir 'en iyi', iktidarı oluşturmaktadır. Ütopya içerisinde iktidar bize bir nesnellik içerisinde sunulmasa bile faili çok net ifade edilmiştir: Bütün toplum. Disipline edici iktidar, atomize edilmiş bireylerin yaşamlarına böyle sızmış, bireyler toplumda iktidarın kılcal damarları haline gelmiştir. 'Devletten aileye, hükümdardan babaya, mahkemedan gündelik küçük cezalara yalnızca farklı ölçeklerde genel bir iktidar biçimi bulunur. İster hukuku dile getiren hükümdar ister yasaklayan baba, susturan sansürcü ya da yasayı söyleyen eğitmen kılığına sokalım, her durumda iktidar hukuksal bir biçim yoluyla şemalaştırılır ve yol açtığı etkiler itaat

²² Mitchel Foucault,2017,s.41

²³ Mitchel Foucault,2017,s52

biçiminde tanımlanır. Yasa karşısında uyruklaştırılan özne itaat eden konumundadır.²⁴ İktidarın, yasaların ve yasakların farklı düzlemlerde gündelik hayatın en atomik yapılarına kadar sızdığı bir temsilci bulunduğu durumda, bir polise veya yasayı işleten kurumlara neden ihtiyaç duyulsun?

İkarıya'da işlenen suçlar eşitleri tarafından cezalandırılır. Bir suç okulda işlenmişse okuldaki insanların tümü, bir çalışma atölyesinde işlenmişse atölyedeki insanlar, bir aile içerisinde işlenmişse aile o suçun cezasını belirleyecek olan mahkemeyi oluşturmaktır.²⁵ Böylelikle bireyler, cinsiyetleri veya yaşları ne olursa olsun, hayatın en özel alanlarında bile egemen ideolojinin işleyicisi konumunda olurlar ve devlet akıllı (yani egemen ideoloji) bir bilinçaltı haline gelir. Önemli suçlarda halk meclisi adı verilen bir mahkeme heyeti toplanmaktadır. Bu mahkemenin üyeleri her yıl yenilendiği için toplumun tüm bireyleri sırayla bu görevi mutlaka yerine getirmektedir. *İkarıya*'da yasa her an yakanızdadır; bir gün temsilcisiyken bir gün uygulayıcısı olmak durumundasınızdır. Bireyler bir suça şahit olduklarında veya bir suç işlediklerinde bunu itiraf etmek durumundadırlar. Herkes yasalara uygunsuzluğu kontrol etmek, tanık oldukları suçlar hakkında dava ya da ihbar etme konusunda görevlidir; bu bir kamu görevi olarak algılanır. Adeta Foucault'nun bahsettiği büyük kapatılma tek tek bireylerin zihinlerinin içerisinde gerçekleşmektedir. Cezanın hak edildiğine ve suçtan pişmanlık duyulduğuna dair sonsuz bir inanç vardır. *İkarıya* ülkesindeki suç-ceza-itiraf mekanizması oldukça biyopolitik bir durumdur. Ceza genelleşmiş, toplumun her yanına yayılmıştır. 'Böylece müthiş bir cezalandırma iktidarı oluşmaktadır, çünkü yasayı ihlal eden ortak düşman haline gelmektedir.'²⁶ Cezalandırma sistemleri toplumdaki hukuk ve ahlak yapısının çok ötesinde bir olgudur. Zira *İkarıya* toplumunda bir hapisane görülmemektedir. Fakat Foucault'nun deyişiyle bedenin hapisanesi haline gelmiş ruhlar söz konusudur. Suçlar genelde yüz kızartıcı olduğu için cezalarda ahlak vurgusu ön plandadır.

Neyin suç unsuru olduğunu belirlemek, yasal olana karar vermek demektir. İdeoloji ve cezanın birlikteliği bu temel üzerinden yükselmektedir. 'Genel biçimiyle ceza, tıpkı tahakkümün kendisi gibi, kuralla, ihlalle, itaatle, hükümle ve yetkiyle adaletle olduğundan çok daha fazla ilgilidir.'²⁷ İslah etme pratikleri, bireyleri değiştirmek için kullanılan disiplin aracıdır. İslah ilkesi bireyin tutumunu değiştirmektir. *İkarıya*'da suçun belirleyiciliğini yapan unsur 'Sansür Komitesi'dir. Zira Sansür Komitesinin onay vermediği hiçbir kitap, dergi, sanat eseri halk ile buluşmaz. Sansür Komitesi, Cumhuriyet'in değerlerini oluşturan, koruyan ve bu değerlere karşı olan her şeyi norm dışı yani, ortak düşman olarak kabul eder. Dolayısıyla, *İkarıya* insanların zihinlerini şekillendirmektedir. Sansür Komitesinin yarattığı ve koruduğu ideoloji her gün işyerlerinde, okullarda ve

²⁴ Mitchel Foucault,2016,s.64

²⁵ Etienne Cabet,2012,s.117

²⁶ Mitchel Foucault,2017,s.148

²⁷ Özkan Ağtaş,s.106

atölyelerde güne başlamadan önce okutulan Cumhuriyeti öven marşlarla tekrarlanıp zihinlere kazınmaktadır. Yargının amacı olan 'öz denetim' bu yolla her gün gerçekleştirilir ve halk ideolojiyi çağrıştıran simgelerle her gün karşılaşır. *İkaria* halkı bu iç kontrol mekanizmalarının ve egemen ideolojinin savunucusu haline gelmiş ve onları kabullenmiştir. İktidar sahip olduğu bu suç-ceza teknolojisi ile her şeye nüfuz eden ve sınırları görünmez olan bir yapıya sahiptir.

SONUÇ

Yaşanılan dönemin kusurlarından uzak, mükemmel ve 'en iyi' olanı amaçlayan ütopyalar da ne kadar özgürlükçü ve eşitlikçi olursa olsun, içerisinde iktidar ilişkilerini barındırabilmektedir. Kısıtlayıcı hükümetleri eleştiren ve içerisinde yönetici elit barındırmayan ütopyalar da, egemen sınıfların çıkarına hizmet eden devletleri eleştiren ve sınıfsız olan ütopyalar da, inandığı 'en iyiyi' bütün bunlar olmadan kabul ettiriyor. Biyopolitik mekanizmaları çözümlenmek, cennet tahayyülünün içindeki bu iktidar-güç ilişkilerini görünür kılıyor. Egemen ideoloji ile kol kola yürüyen cezalandırma teknolojileri, toplumun nasıl yönetildiğini ve üretildiğini görmek için en iyi araçlardan biridir. Zira bir şeyin cezalandırılması, suçun ve dolayısıyla kuralın, normalin tanımı anlamına geliyor ve bize yaşamamız gereken alanın sınırlarını çiziyor. Ütopyada kurgulanan düzen ilk etapta toz pembe gözükmemekte ve özgürlüklerin vaadi gibi anlaşılabilir. Fakat kurduğu düzenin statik olma hali ve değişime karşı direnmek için kullanılan mekanizmalar, ütopyaların despotikleşmesine sebep olmaktadır. Bu mekanizmalar her kurgu içerisinde farklı şekiller alabilmekte ve çalışmada incelenen *İkaria'ya Yolculuk* ütopyası için suç-itiraf-ceza mekanizması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yönetim ediminden ve iktidardan bahsedildiğinde bu olgular zihnimizde bir yasa koyucu ve uygulayıcı ile cisimleşir; fakat *İkaria* ülkesine baktığımızda ne bir yönetici elit ne de bir siyasal iktidar olmamasına rağmen toplumun en özel alanlarının bile formatlandığını görmekteyiz. Aynı şekilde cezalandırma süreçlerinden bahsedildiğinde hapisane ya da fiziki ceza zihnimizde canlanırken, *İkaria*'da ıslah yöntemlerinin bütün bunlar olmadan da toplumda işlediğini ve toplumsal değerlerin yeniden üretildiğini görebilmekteyiz. *İkaria'ya Yolculuk* adlı ütopya, iktidarın görünmezliğinin muazzamlaştığı bir toplumda, kontrolün nasıl sağlandığını görmemiz için iyi bir örnektir.

KAYNAKÇA

Ağtaş, Ö. (2013). **Ceza ve Adalet**. İstanbul: Metis Yayıncılık

Cabet, E. (2012). **İkaria'ya Yolculuk**. İstanbul: Say Yayınları

Foucault, M. (2016). **Cinselliğin Tarihi**. (7. Baskı). Hülya Uğur Tanrıöver (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

- Foucault, M. (2017). **Hapishanenin Doğuşu**. (7. Baskı). Mehmet Ali Kılıçbay (Çev.) Ankara: İmge Kitapevi
- Kartal, O. (Ed.) (2016) **Biyopolitika: Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri**, Cilt-2, Nota Bene Yayınları, Ankara.
- Lemke, T. (2016). **Biyopolitika**. (3. Baskı). Utku Özmakas (Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları
- Özkazanç, A. (2007). Biyo-Politik Çağda Suç ve Cezalandırma: Denetim Toplumunda Neo-liberal Yönetimsellik. **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi GETA Tartışma Metinleri**, No:104
- Roth, M. P. (2017). **Göze Göz: Suç ve Cezanın Küresel Tarihi. Barışhan Erdoğan** (Çev.). İstanbul: Can Yayınları
- Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi. (1988). (Cilt. 14). İstanbul: İletişim Yayınları
- Tandaçgüneş, N. (2013). *Ütopya: Antik Çağ'dan Günümüze 'Mutluluk Vaadi'*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Vural, E. (2011). **Ütopya ve Distopyalarda Sosyal Kontrol**, Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara